

Üsküdar Nasûhî Mehmet Efendi Camii Hazîresi'nde Yer Alan Tarih Düşürülmüş Şâhideler

SÜMEYYE YAMAN^a & MEHMET MEMİŞ^b

Öz: Üsküdar Nasûhî Mehmet Efendi Camii, Nasûhiyye Tarikatının kurucusu Nasûhi Mehmet Efendi adına bir dergâh olarak inşa edilmiştir. Nasûhî Mehmet Efendi vefât edince dergâhın bahçesine defnedilmiş, daha sonra kabrinin üzerine bir türbe inşa edilmiştir. Zamanla Nasûhî Efendi'nin soyundan gelenler, devrin önemli ulemâsı, devlet adamı, tarikat mensubu ve muhibbânından kimse-lerin de dergâhın bahçesine defnedilmesiyle hazîre genişlemiştir. Hazîrede yer alan kitabeli 179 kabir taşından on sekiz tanesine ebced hesabıyla tarih düşürülmüştür.

Anahtar Kelimeler: Tarih Düşürme, Hazîre, Şâhîde, Kitâbe

Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yüksek Lisans Öğrencisi,
sumeeyedorak@gmail.com

^b Sakarya Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Türk İslam Sanatları Tarihi Anabilim,

Chronogrammed Gravestones in the Uskudar Nasuhi Mehmet Efendi Mosque Cemetery

Abstract: Uskudar Nasuhi Mehmet Efendi Mosque was built as a dervish lodge in behalf of Nasuhi Mehmet Efendi who was the founder of Nasuhhiye sect. When Nasuhi Mehmet Efendi died, he was buried in the garden of dervish lodge and then a tomb was built on it. In time, the cemetery expanded by buried some people who were descendants of Nasuhi Efendi, prominent persons of the era, statesmen and some sectarians. There are numerological date identifications on the eighteen of one hundred seventy nine tomb inscriptions in the cemetery.

Keywords: Identifying Date, Cemetery, Tombstone, Inscription

Giriş

Türklerde İslâmiyet öncesinde yer alan kurgan ve balballara kadar uzanan mezar kültürü, İslâm kültürü ile yoğrularak ölümü hayatın içerisinde zerâfetle barındıran bir medeniyetin unsuru haline gelmiştir.

Tarih ve medeniyet araştırmacıları kadar sanat tarihçilerinin de ilgisini çeken Osmanlı mezar taşları hat sanatı ve taş işçiliği açısından nadide örnekler sunmaktadır. Kabirlerin baş ve ayak kısmında bulunan şâhideler, kitabeleri ve süslemeleriyle İslâm kültür ve sanatını yansıtırken aynı zamanda geçmişten izler taşıyan tarihî vesikalar hükmündedir. Kabir sahibi hakkında devrinin ve tanıklarının ötesine uzanan bilgiler içerirler. Medfun olan kişinin meslek, mevki, rütbe, tasavvufî intisâbı ve cinsiyetine göre baş şâhidesi üzerinde yer alan başlıklar ise, toplumun ve devrinin sosyo-kültürel yapısı hakkında fikir verirler.

Kabir kitâbeleri kabir sahibi hakkında, cinsiyet, ad, meslek, vefât nedeni, vefât tarihi gibi çeşitli bilgiler içerir. Tarihler bazen ebced usulüyle, veciz ifadeler içine gizlenmiştir.

1. Tarih Düşürme ve Ebced Hesabı

Bir olayın meydana geldiği tarihi verecek şekilde ebced hesabıyla bir kelime, cümle ya da mısra söylemeye “tarih düşürme” denir. Yani mısra, cümle veya beyitlerin harfleri toplamının ebced hesabına göre rakamsal değeri, olayın meydana geldiği tarihi verir.¹

Ebced; Arap alfabesindeki harflerin rakamsal karşılığına dayanan hesap sisteminin adıdır. Ebced sisteminde 1'den 10'a kadar birer birer, 10'dan 100'e kadar onar onar ve 100'den 1000'e kadar yüzer yüzer ilerleyen rakamların karşılığındaki harflere tekabül eden sıralama, Arap alfabesinin ilk sıralamasıdır ve bu “et-tertübü'l-ebcedî” olarak isimlendirilmiştir. Ebced tertibi Emevî halîfesi Abdülmelik b. Mervan döneminde değiştirilmiş, günümüzde kullanılan sıralama yapılmıştır. Nasr b. Âsım ve Yahya b. Ya'mer el-Udvânî tarafından benzer harflerin bir araya getirilerek sıralanması ile oluşturulan bu sisteme “hurûfü'l-hecâ” adı veril-

¹ İsmail Yakıt, Türk-İslâm Kültüründe Ebced Hesabı ve Tarih Düşürme, Ötüken Yay., İstanbul, 1992, s. 36.

miştir.²

İlk tertibe göre Arap alfabesindeki harflerin sıralaması sağdan sola olmak üzere şu şekildedir:

ا-ب-ج-د-ه-و-ز-ح-ط-ي-ك-ل-م-ن-س-ع-ف-ص-ق-ر-ش-ت-ث-خ-ذ-
ض-ظ-غ

Bu alfabetik sıralamanın kolay akılda kalması maksadıyla, harfler üçer dörder şekilde gruplandırılarak kelimeler oluşturulmuştur. Bu kelimeler; ebced (ابجد), hevvez (هوز), huttî (حطي), kelemen (كلمن), sa'fes (سغفص), karaşet (قرشت), sehaz (سخذ) ve dazağ (دظغ)'dir. Bu sekiz kelimenin ilk altı tanesinin Arap yazısını ortaya koyan Hz. Şuayb kavminden Medyenli altı hükümdar, altı şeytan, altı gün, Esmâü'l-hüsnâdan seçilmiş bazı isimlerin ilk harflerinden oluşturulmuş altı kelime olduğu v.b. rivâyetler mevcuttur.³ Bu gibi rivâyetlerle ebced sistemi efsânevî ve tılsımlı bir kisveye bürünmüştür. Ancak bu rivâyetlere pek itibar edilmemiş, ebced ile ilgili rivâyet edilen hadisler de İbn Teymiyye tarafından güvenilir olmadığı yönünde tenkide uğramıştır. Ebced hakkında bu tür rivâyetleri içeren çeşitli risâleler yazılmıştır. Bununla beraber ebced sistemindeki harf dizimini Hz. Adem'e kadar dayandıranlar da mevcuttur. Harf dizilişlerinin aynı olması sebebiyle İbrânîce ve Ârâmîce etkisiyle Nabatîlerin dilinden Arapçaya geçtiği fikri gerçeği olarak kabul edilmektedir.⁴

² Mustafa Uzun, "Ebced", *DİA*, c. 10, İstanbul, 1994, s. 68.

³ Yakıt, a.g.e., s. 24-25-26-27.

⁴ Uzun, a.g.md., s. 68.

Ebced hesabındaki harflerin rakam karşılıkları şöyledir:

ابجد	ا	1	سعفص	س	60
	ب	2		ع	70
	ج	3		ف	80
	د	4		ص	90
هوز	ه	5	قرشت	ق	100
	و	6		ر	200
	ز	7		ش	300
				ت	400
حطي	ح	8	ثخذ	ث	500
	ط	9		خ	600
	ي	10		ذ	700
كلمن	ك	20	ضظغ	ض	800
	ل	30		ظ	900
	م	40			
	ن	50		غ	100
				0	

Harflere rakam verme veya rakamları harflerle ifade etme sistemi İbrânî-Süryânî, Grek ve Latin alfabeleri başta olmak üzere birçok dilin alfabesinde mevcuttur.⁵ Ebced hesabıyla tarih düşürme Arap harfleri ile yapılmakta, Tarih düşürmede çoğunlukla Hicrî-kamerî takvim esas alınmaktadır. Son dönemlerde Hicrî

⁵ Uzun, a.g.md., s. 68.

Şemsî, Rûmî ve Milâdî takvime göre söylenen tarihler de mevcuttur.⁶ Tarih düşürmede cümle, kelime, beyit ya da mısralar Arapça, Farsça ve Türkçe olarak söylenebilir. Ebced hesabında Osmanlı Türkçesi, Farsça ve Arapça ile tarih düşürmede, Arap dilinin harf ve ses sistemine göre belli kuralları vardır:

- Harflerin rakam değerlerinde telaffuzda çıkan ses değil, harfin kendisi esas alınır.⁷

- Farsça ve Osmanlı Türkçesinde yer alan pe (پ), çe (چ), gef/kef-i Fârisî (گ), je(ج) harfleri, Arapça'daki be (ب), cim (ج), kef (ك), ze (ز) olarak kabul edilir.⁸

- Arapçadaki "tâ-i merbûta" (ة) açık te (ت) olarak kabul edilir ve hesaplamada onun rakam değeri verilir.⁹

- Şeddeli veya med gibi uzatmalı harfler tek harf olarak kabul edilir.

- مَسِي (Mûsâ) kelimesinin sonunda olduğu gibi elif-i maksûalar, elif (ل) değil yâ (ي) olarak kabul edilir.

- Ferthalı tenvinlerden sonra yazılan elif (ل), rakamsal olarak değerlendirilmeye tâbî tutulur.

Kültürümüzde doğumlara, ölümlere, padişahların tahta çıkışına, fetihlere, doğal âfetlere, cami, mescid, tekke, köprü, çeşme, han hamam, hastane v.s. gibi yapıların imar ve tadilatlarına, seyahatlere, eserlerin tamamlanışına, v.b. durumlara tarih düşürülmüştür.¹⁰

Tarih düşürme yahut tarih söylemenin söyleniş, hesaplanış ve harflerin kullanış bakımından çeşitleri vardır.

- Söyleniş bakımından; lâfzen, mânen ve hem lâfzen hem de mânen,

- Hesaplanması bakımından; tam tarih, ta'miyeli tarih ve düât tarih,

- Harflerin kullanılışı bakımından; mısra yahut cümlenin tüm harfleriyle söylenen tarih, sadece noktalı harflerle söylenen

⁶ Turgut Karabey, "Tarih Düşürme", *DİA*, C. 40, İstanbul, 2011, s. 80.

⁷ Kenan Demirayak, "Osmanlı Dönemi Arap Edebiyatında Tarih Düşürme Şiirleri ya da Şiirle Tarih Düşürme", *Şarkiyat Mecmuası*, S: 25 (2014-2), s: 87-124, <http://dergipark.gov.tr/download/article-file/10578>, s. 89, 4 Aralık 2018, 14:28, Eyüp Nefes, "Samsun Merkez Kökçüoğlu Mezarlığı'ndaki Ebced Hesaplı Mezar Taşları", *Ekev Akademi Dergisi*, C. IX, S: 23, 2005, s.241.

⁸ Uzun, a.g.md., s. 69.

⁹ Uzun, a.g.md., s. 69.

¹⁰ Yakıt, a.g.e., s. 66-67.

mu'cem tarih, sadece noktasız harflerle söylenen mühmel tarih ve hem mu'cem hem de mühmel tarih olmak üzere gruplandırılmıştır.

Lafzen tarih; tarihin rakamla değil sözle ifade edildiği tarihtir. Bu tarih türünde ebced hesabı kullanılmaz.

Mânen tarih; tarihin, söylenen mısra ya da cümlede, harflerin ebced değerleri toplamının karşılığı olarak bulunduğu tarih düşürme türüdür. En zoru ve en yaygın olarak kullanılanıdır.

Hem lâfzen hem mânen tarih; tarihin hem sözle hem de rakam olarak ifade edildiği tarihtir.

Tam tarih; tarih mısraındaki harflerin ebced hesabıyla karşılığı hesaplandığında, söylenmek istenen tarihi tam olarak veren türdür.

Ta'miyeli tarih; tarih mısraındaki harflerin rakam karşılıkları toplamının söylenmek istenen tarihi tam olarak vermediği ve ekleme yahut çıkarma yapılmasını gerektiren tarih türüdür. Ekleme ya da çıkarma yapılması gerektiği bir önceki mısra ya da cümlede ifade edilir.

Dütâ tarih; harflerin ebced karşılığı toplamının söylenmek istenen tarihin iki katını veren tarih düşürme türüdür.

Tüm harflerle söylenen tarih; söylenmek istenen tarihin, tarih mısraındaki tüm harflerin hesaba katılarak verildiği tarih türüdür.

Mu'cem tarih; tarih mısraındaki sadece noktalı harflerle söylenen tarihtir.

Mühmel tarih; tarih mısraının sadece noktasız harfleri hesap edilerek söylenen tarih türüdür.

Hem mu'cem hem mühmel tarih; tarihin, tarih mısraındaki hem noktalı harflerle, hem de noktasız harflerle ayrı ayrı zikredildiği tarih türüdür.¹¹

2. Nasûhî Mehmet Efendi Camii ve Hazîresi

Nasûhî Mehmet Efendi Camii Üsküdar Doğancılar, Tunusbağı Caddesi üzerinde, Doğancılar Parkı karşısında yer almaktadır. Yapı ilk olarak Halvetiyye tarikatının Karabaşîyye şubesinden doğan Nasûhiyye kolu pîri Nasûhi Mehmet Efendi adına bir dergâh olarak, 1688 tarihinde (H. 1099), Sadrazam Damat Moralı Hasan Paşa tarafından inşâ edilmiştir.¹² 1925 yılında tekkeler ka-

¹¹ Karabey, a.g.md., s. 80-81.

¹² Kolağası Mehmed Râ'if, *Mir'ât-ı İstanbul* Haz. Günay Kut-Hatice Aynur, C.1,

nunu ile dergâhın tevhidhâne kısmı camiye çevrilmiş, haremlik ve selamlık bölümlerine de Nasûhî Mehmet Efendi'nin akrabaları yerleştirilmiştir.¹³

Yapıya Tunusbağı Caddesi üzerinden, dar-uzun bir avludan giriş yapılmaktadır. Girişin sağ kısmında, cadde üzerinde dergâhın bânîsi Sadrâzam Hasan Paşa çeşmesi bulunmaktadır. Hazîre, giriş kapısının sol tarafında yer almaktadır. Avlunun sağ tarafında dergâh olarak kullanıldığı dönemde yerinde derviş odaları olduğu tahmin edilen, günümüzde imam evi olarak kullanılan iki katlı bir yapı mevcuttur. Birbirine bitişik olarak inşa edilmiş olan cami ve türbe avlunun sol tarafında yer almaktadır ve hazîrenin doğu cephesindeki kısmı ile yan yanadır. Avlunun tam karşısında bulunan, inşâ edildiği dönemde selâmlık olarak kullanılan iki katlı bina, caminin batı duvarına bitişik konumda, kible istikâmetine dik olarak uzanmaktadır. Bu iki katlı binanın kemerli giriş kapısı hem arka bahçeye açılan kapı durumundadır, hem de binanın çeşitli kısımlarına buradan giriş mevcuttur.

Nasûhî Mehmet Efendi 17 Ramazan 1130 (14 Ağustos 1718) de vefât edince dergâhın bahçesine defnedilmiş, daha sonra kabrinin üzerine bir türbe inşâ edilmiştir.¹⁴ Zamanla Nasûhî Efendi'nin soyundan gelenler, devrin önemli ulemâsı, devlet adamı, tarikat mensubu ve muhibbânından kimselerin de dergâhın bahçesine defnedilmesiyle hazîre genişlemiştir.¹⁵ Ancak Nasûhî Mehmed Efendinin buraya defnedilmesinden önce de burada mezarların olduğu anlaşılmaktadır. Haziredeki en eski tarihli mezar kitabesi Nasûhî Mehmed Efendinin de hocası olan Şeyh Ömer Efendiye ait H. 1103 (M. 1691-1692) tarihli kitabedir.

Caminin hazîresi, caminin kible yönü ile camiye bitişik olarak inşâ edilmiş Nasûhî Efendi türbesinin doğu kısmını L harfi şeklinde dolanan bir alanı kapsamaktadır. Hazîrede toplam 275 adet kabir taşı mevcuttur. Bunların 272 tanesi dikili vaziyette, diğer 3 tanesi; biri lahit üstünde yatık, diğer ikisi, biri lahit kenarına, diğeri

İstanbul, 1996, s.139 ; Kerim Kara, "Mehmed Nasûhî", *DİA*, c.28, İstanbul, 2003, s. 500; Sudi Yenigün, *İstanbul'un İncileri Anadolu Yakası Camileri*, Beykoz Belediyesi Kültür Yayınları, İstanbul, 2017, s. 74.

¹³ M. Baha Tanman, "Nasûhî Tekkesi", *DİA*, c. 28, TDV Yay., İstanbul, 2003, s. 430, Yenigün, *a.g.e.*, s. 74.

¹⁴ Kara, *a.g.md.*, s. 500.

¹⁵ Tanman, *a.g.md.*, s. 431.

duvar kenarına dayanmış vaziyettedir. Yine bir lahitin içerisine doldurulmuş ve yanlarına dayanmış halde bulunan 9 adet de kopmuş başlık veya yarıdan kırık, süslemeli ayak taşı vardır. 97 kabir lahit içerisindedir. 272 adet dikili durumda olan şâhidelerin 179 tanesinde kitabe bulunmaktadır. 2 tanesi yarım, kırık ve okunaksızdır. Kabirlerdeki ayak taşı sayısı 87'dir. Bunlarda kabir sahibinin meslek, cinsiyet durumlarına göre çiçek, selvi, kılıç gibi süslemeleri vardır. Bazıları ise sarık başlıklı, üçgen uçlu veya silindirik olup, üzerinde herhangi bir süslemesi yoktur. Bazısı başlıklı olduğu halde süslemesiz ve kitablesiz 9 adet kabir taşı, herhangi bir lahit içerisinde yer almayıp, müstakil olarak yarıdan kırık veya toprakta gömülü şekildedir.

3. Tarih Düşürülmüş Şâhidelerin Değerlendirilmesi

Haziredeki on sekiz adet mezar taşında, mezar sahiplerinin vefatlarına tarih düşürülmüştür. Bunların kitabe metinleri ve çözümleri aşağıdaki gibidir:

Resim: 1

Okunuşu:

Âh mine'l-mevt

Oldı fevt-i duhteriyle gussanâk

Mîr İsmâil Câbir âh âh

Tıfl-i nevsâle iken ol ma'sûmeyi

Bir acâyib hastalık kıldı tebâh

Valideyni böyle dir tarihini

Fâzılam kıldı cinânı cilvegâh

Sene 1296

Tarih satırı:

فاضله م قيليدي جناني جلوه كاه

$$80+1+800+30+5+40 = 956$$

قيلادي : 100+10+30+4+10 = 154

جناني : 3+50+1+50+10 = 114

$$3+30+6+5+20+1+5 = 70$$

$$956+154+114+70 = 1294$$

$$1294+2 = 1296$$

Bu kabir sahibinin vefatı için düşürülmüş olan tarihte ta'miyeli tarih vardır. Tarih satırından çıkan ebced hesabı 1294 olduğu halde şâhîde üzerindeki rakamsal tarih 1296'dır. Bir önceki satırda geçen "Valideyni böyle dir tarihini" cümlesindeki 'valideyni' (anne ve babası) kelimesi dikkate alındığında iki sayı ilâve edilerek H. 1296 tarihi bulunmaktadır.

Resim: 2

Okunuşu:

Safiyye Hâce binti Şeyh
Ömer Siddîka devrân-ı

Cihânda kendi itdi azm-i
râh-ı âlem-i ukbâ

Değil zen değme bir merd
olamazdı zühdiyle bâdâş

Meğer kim Râbia olaydı
takvâda anâ hemtâ

Sivâdan savm idi çün kârı
mâh-ı rûzede gitdi

Erişdi 'îd ü vasla mâ-sivâda
el çeküb Hakka

Demâdem rahmetle eyle-
yüb rûh-u revânın şâd

Âna Firdevs-i Mevlâ ey-
leye me'vâ

Vahîdâ gûş idince didi hâtif
fevtine târih

Safiyye Hâce kadına ide
me'vâ-yı câ Mevlâ

El-fâtiha Sene 1142 fî 5 R.
(Rebîülevvel)

<p>Tarih satırı: صفیه حواجه قادینه ایده ماوای جا مولي</p> <p>صفیه : $90+80+10+5 = 185$ خواجه : $600+6+1+3+5 = 615$ قادینه : $100+1+4+10+50+5 = 170$ ایده : $1+10+4+5 = 20$ جا : $40+1+6+1+10+3+1 = 62$ مولي : $40+6+30+10 = 86$ $185+615+170+20+62+86 = 1138$ $1138+4 = 1142$</p>	<p>Bu kabir sahibinin vefat tarihi 1142, tarih satırından çıkan rakam ise; 1138'dir. Tarih satırından önceki satırda, ekleme yapılacak açık bir işaret görülmemekle birlikte, 4. satırda yer alan "Meğer kim Râbia olaydı takvâda anâ hemtâ" cümlesindeki dördüncü anlamına gelen "Râbia" kelimesinin, çıkan sonuca 4 ilave edilmesi gerektiğine işaret olabileceği düşünülmektedir.</p>
---	--

Resim: 3

Okunuşu:

Hay gidi koca dünya hay

Nîk sîret ey melek-haslet refikam
Şevkiyyem

İrtihâlin kalbim hûn çeşm-i hûn
eyledi

Sitte-i sevrin birinde eyleyince irtihâl

Hak Teâlâ lütufla ol günü gülgûn
eyledi

Ey zemîn mihmânını sıkma sakın
zîrâ ki bu

Zîr-i pâyindeki hâki bile
memnûn eyledi

Vâhibâ iki melek geldi der târihi-
ni

Şevkiyye Hanım cinânı cânla
meskûn eyledi

Ferîk Ahmed Vâhib Paşa'nın
halîlesi

Merhûme Şevkiyye Hanımın
rûhîçün Fâtiha

Sene 1298

<p>Tarih satırı:</p> <p>شوقيه خانم جناني جانله مسكون ايلدي</p> <p>شوقيه : $\underline{300}+6+\underline{100}+\underline{10}+5 =$ 421</p> <p>خانم : $\underline{600}+1+\underline{50}+40 = 691$</p> <p>جناني : $\underline{3}+\underline{50}+1+\underline{50}+\underline{10} =$ 114</p> <p>جانله : $\underline{3}+1+\underline{50}+30+5 = 89$</p> <p>مسكون : $40+60+20+6+\underline{50} =$ 176</p> <p>ايلدي : $1+\underline{10}+30+4+\underline{10} = 55$</p> <p>$410+650+113+53+50+20 =$ 1296</p> <p>$1296+2 = 1298$</p>	<p>Bu hem mu'cem hem de ta'miyeli tarihtir. Tarih düşürülmüş satırın sadece noktalı harfleri hesaba katılmış ve tarih satırındaki harfler istenen tarihi tam vermeyip, ekleme gerektirmiştir. Vefat yılı 1298 olup, tarih satırından çıkan tarih 1296'dır. Bir önceki satırda "iki melek geldi" ifadesinin geçmesi, çıkacak tarihe 2 ilave edilmesi gerektiğini belirtmektedir. Tarih satırındaki noktalı harflerin değerleri altı çizili olarak gösterilmiştir.</p>
--	--

Resim: 4

Okunuşu:

Hüve'l-Bâkî

Afife Zâhide İsmet-penâh Âyşe Hürmüz kim

Muhibb-i çâr-yâr ve ehl-i beyt
Fâtma Zehrâ

Seher-hîz idi dîndâr idi o
sâhibü'l-hayrât

Gözünde yok idi mülk ile mâl
ve ziynet-i dünyâ

İdüb terk-i fenâ mülk-i bekâya
eyledi rihlet

Olûb mürğ-i revânı lâne-sâz
Gülşen-i tûbâ

İlâhî Hazreti Âişeye Cennetde
hem-dem kıl

Şeff'i ola mahşerde Habîb-i
Hâlık-ı Yektâ

Yazıldı fevtine merhûmenin
re'fet güher târîh

Riyâz-ı Cennet-i Adn ola rûh-ı
hürmüze me'vâ

15 Ramazan Sene 1320

Mütekâid binbaşı merhûm hacı
Süreyyâ Bey'in

Haremi Âyşe Hürmüz Hanımın
rûhuna Fâtîha

<p>Tarih satırı: رياض جنت عدن اوله روح هرّمزه ماوا رياض : $200+10+1+800 = 1011$ جنت : $3+50+400 = 453$ عدن : $70+4+50 = 124$ اوله : $1+6+30+5 = 42$ روح : $200+6+8 = 214$ هرّمزه : $5+200+40+7+5 = 257$ ماوا : $40+1+6+1 = 48$ $10+800+3+50+400+50+7 = 1320$</p>	<p>Bu kabir sahibinin vefatı için yazılmış olan tarih mu'cem tarih, yani tarih düşürülmüş satırdaki yalnızca noktalı harfler esas alınarak yazılan tarihtir. Bir önceki satırda geçen "güher" kelimesi ile buna işaret edilmiştir. Güher; "Ebced hesabında sadece noktalı harflerin hesaplanması sûretiyle düşürülen tarihlerde hesaba giren noktalı harfler" anlamına gelmektedir.</p>
--	---

Resim: 5

Okunuşu:

Küllü men aleyhâ
fân

Budur kabr-i Emîn Paşa-
yı âdil

Budur Şeyhü'l-Harem
sâhib-i keremkân

İki def'a nasîb itmişdi
gitdi

Bu mesnedle o yerde
Rabb-i Settâr

Bırakdı ol makâm-ı âlîde
lîk

Nice hayrât ve nice nice
âsâr

Oku bir Fâtiha Allah
içün çün

Ziyâret itmeğe kabri
sezâ var

Yazub tarihini dâmadı
Hamdî

Vefât itdi Emîn Pâşâ-yı
bî-zâr

Sene 1291

<p>Tarih satırı: وفات ایتدی امین پشای بیزار وفات : $6+80+1+400 = 487$ ایتدی : $1+10+400+4+10 =$ 425 امین : $1+40+10+50 = 101$ پشای : $2+300+1+10 = 313$ بیزار : $2+10+7+1+200 =$ 220 $480+420+60+312+19 =$ 1291</p>	<p>Bu kabir sahibinin vefatına dü- şülen tarih mu'cem tarihtir. Tarih satırında sadece noktalı harfler he- saba katılarak tarih söylenmiştir. Soldaki tabloda tarih satırında yer alan tüm harflerin ebced değerleri yazılmış, noktalı olan ve tarih düşü- rülmede kullanılan harflerin altları çizili olarak belirtilmiştir.</p>
---	---

Resim: 6

Okunuşu:
Hüve'l-Hallâku'l-Bâkî
Duhter-i Mustafa Pâşâ-yı
ferîk-i ma'rûf
Fâtma Râtibe Hanım o
şerîfe-i cihân
Açılıb soldı bu alemde
misâl-i gonce
Ehlini hasretle eyledi zâr u
giryân
Zevce-i Hâfız Efendi idi ol
gevher-i pâk
Ayırub peyk-i ecel kıldı
derûnun vîrân
Gülşen-i bâğ-ı cinânda yine
olsun hemser
Merkadin eyleye pür-nûr
Cenâb-ı Yezdân
Fevtine yazdı Kerîmî güher-
âsâ târîh
Râtibe Hanıma ukbâda ma-
hal bezm-i cinân
Fâtîha Sene 1266 fî 2 C.
(Cemâziyelâhir)

Tarih satır:

را تبه خانمه عقباده محل بزم
جان

200+1+400+2+5
= 608

خانمه : 600+1+50+40+5
= 696

عقباده :

Bu kabir taşındaki tarih mu'cem tarihtir. Tarih satırında sadece noktalı harfler hesaba katılmıştır. Bir önceki satırda geçen, ebced hesabında sadece noktalı harflerin hesaplanması suretiyle düşürülen tarihlerde hesaba giren ve noktalı harfler anlamına gelen "güher" kelimesi buna işaret etmektedir. Tarih satırındaki noktalı harflerin ebced de-

$70+100+2+1+4+5 = 182$ محل : $40+8+30 = 78$ بزم : $2+7+40 = 49$ جنان : $3+50+1+50 = 104$ $402+650+102+9+103 = 1266$	ğerleri altları çizilerek belirtilmiştir.
---	---

Resim: 7

Okunuşu:

Hüve'l-Hayyü'l-Bâkî

Bu kabre nazre-i im'ân iden ey
zâir-i hak-cûy

Fenâ-yı âlemi idrâk için kıl vakfe-
i ibret

Oku bir Fâtiha ihlâs ile merhûma
zîra kim

Senin de cilvegâhın hâkdir
encâm-ı kâr elbet

Bu merhûm oğludur Rüstem gibi
bir Âsafın kim hayf

O da zâl-i ecelden bulmadı kur-
tulmağa kudret

Çemenzâr-ı cihânı ad iderdi mez-
ra'-ı ukbâ

Olurdı Hak yolunda dâne rîz-i
şefkat u himmet

Çarîk-i nûr-ı afv u mağfiret ol-
dukça ol merhûm

İlâhî dâder u huvîyşânı olsun
hemdem devlet Ricâlü'l-gayb
telkîn itdiler târih-i menkûtun

Rızâ Bey seviyy-i gülzâr-ı naîme
eyledi rihlet

Sene 1299 yevm-i çehârşenbe 22
Muharrem

<p>Tarih satırı: رضا بگ سوی کزار نعیمه ایلدی رحلت رضا : $200+800+1 = 1001$ بگ : $2+20 = 22$ سوی : $60+6+10 = 76$ کزار : $20+30+7+1+200 = 258$ نعیمه : $50+70+10+40+5 = 175$ ایلدی : $1+10+30+4+10 = 55$ رحلت : $200+8+30+400 = 638$ $800+2+10+7+50+10+10+10+400 =$ 1299</p>	<p>Bu kabir sahibinin vefatına düşürülmüş tarih, sadece noktalı harfler hesaba katılarak söylenen mu'cem tarihtir. Tarih satırı öncesindeki satırda zikredilen noktalı harf anlamındaki "menkût" kelimesi ile buna işaret edilmiştir. Tarih satırındaki tüm harflerin ebced değeri yazılmış, hesaplamada kullanılan noktalı harflerin altı çizilmiştir.</p>
---	---

Resim: 8

Okunuşu:

Yâ Lâtîf

Emîn-i surre-nâh-ı cihân Hacı Mu-
hammed hakîr

Vefât-ı zevcesiyle düşdü hüzn ü mih-
net-i hâra

Bulmaz çâre elbette giren bu mühr-i
tekvîne

Müfik-i kabri menzilgâh ider bî-
şübhe Mevlânâ

O mestûre henüz nevres-i civânken
nâ-bedîd oldu

İyâl-i akrabâsı firkatıyla kıldı vâveylâ

Cihânda ismi Zeyneb mahlası hâlet-
fezâ idi

Şefî'i rûz-i mahşer ola âl-i hazreti Zehrâ

Duâ-yı hayr ile çıkdı kalemden bir gü-
zel târih

İde haletfezâyâ Cennetü'l-me'vâyı
Hakk nâvî

Sene 1278

<p>Tarih satırı: ایده حالتقرایه جنت الماوی حق ناوی ایده : 1+10+4+5 = 20</p> <p>حالتقرایه: 8+1+30+400+80+7+1+10+5 = 542</p> <p>جنت : 3+50+400 = 453</p> <p>الماوی : 1+30+40+1+6+10 = 88</p> <p>حق : 8+100 = 108</p> <p>ناوی : 50+1+6+10 = 67</p> <p>20+542+453+88+108+67 = 1278</p>	<p>Bu kabir sahibinin vefatına düşürülen tarih hesaplanması bakımından tam tarihtir. Tarih satırındaki tüm harflerin ebced değerlerinin karşılığının toplamı tam olarak kişinin vefat tarihine karşılık gelmektedir.</p>
--	--

<p>Resim: 9</p> 	<p>Okunuşu: Göçdi bu mülk-i fenâdan ol meh-i rûşen leffen Ya'nî hengâme-i civânda idüb azm-i bekâ Zînetâ hâtif duâ birle didi târihini Eyle İbrâhîme yâ Rab gülşenî adnin atâ Sene 1158</p>
--	---

<p>Tarih satırı: ايله ابراهيمه يازب كلشني عدتك عطا ايله : $1+10+30+5 = 46$ ابراهيمه : $1+2+200+1+5+10+40+5 = 264$ يارب : $10+1+200+2 = 213$ كلشني : $20+30+300+50+10 =$ 410 عدتك : $70+4+50+20 = 144$ عطا : $70+9+1 = 80$ $46+264+213+410+144+80 =$ 1157 $1157+1 = 1158$</p>	<p>Buradaki tarih, ta'miyeli tarihtir. Tarih satırındaki harflerin ebced değerleri toplamı vefat tarihini karşılamamaktadır. Tarih satırından önceki satırda "Zînetâ hâtif dua birle didi târîhini" ifadesiyle hesaba "bir" ilave edilmesi gerektiğine işaret edilmiştir.</p>
--	---

Resim: 10

Okunuşu:

Allahü'l-Bâkî

Aldanub nakş-ı cihâna sakın itme hevesi

Duymazsın çalınur birgün o rihlet cere-si

Âh kim tâir-i cânı ecel aldı eline

Uçurub semt-i bekâya kodı hâke kafesi

Hâssa Topçı alayı mîralayı iken hayf

Top gibi gürleyerek çıkdı hayatım nefesi

Çiğirim pârelerini idicek Hakka vedâ'

İrdi eflâke derîğ cümlesinin âh ve sesi

Fevtime bin iki yüz yetmiş üç oldu târîh

Lûtf-ı Hakk Mîr Halîm'in ola feryâd-resi

Sene 1273

Bu kabir kitabesinde lafzî tarih kullanılmış, vefat tarihi tarih satırında kelimelerle ifade edilmiştir.

Resim: 11

Okunuşu:

Fâtiha

Fezâ-yı aşkda Mevlâ cân idüb
teslim

Ümîd-i lûtf ile bu câh oldı abd-i
mukîm

Nisâb-ı mâye-i irşâda oldı hâk-i
kadem

Dile râh-ı vasla îsâl ide o zât-ı
kerîm

Duâ idüb didi fevtine bu cihân
târih

Makarrın eyle Rahîmâ makâm-
ı İbrâhîm

Sene 1145

Tarih satırı:

مقرین ایله رحیما مقام ابراهیم

مقرین : 40+100+200+10+50 =
400

ایله : 1+10+30+5 = 46

رحیما : 200+8+10+40+1 = 259

مقام : 40+100+1+40 = 181

ابراهیم : 1+2+200+1+5+10+40 =
259

400+46+259+181+259 = 1145

Bu kabir kitabesindeki tarih, tam tarihtir. Tarih satırındaki tüm harflerin ebced değerlerinin toplamı kişinin vefat tarihine tekabül etmektedir.

Resim: 12

Okunuşu:

El-Bâkî

Sultan Selîm kâtibi sertâc-ı hâcegân
Sarıkçıbaşı sâbık o sâhib-i fûnûn-u
câh

Dergâh-ı evliyâ-yı makâm itdi cismi-
ne

Memnûn kurb-i vaslî ide rûhunu ilâh
Târîh-i sâl-i fevtidir ol merd-i kâmilin
Hakk Mustafa Efendiye huldi ide
penâh

Sene 1209

Tarih satırı:

حق مصطفي افنديه خلدي ايده پناه

حق : $8+100 = 108$

مصطفي : $40+90+9+80+10 = 229$

افنديه : $1+80+50+4+10+5 = 150$

خلدي : $600+30+4+10 = 644$

ايده : $1+10+4+5 = 20$

پناه : $2+50+1+5 = 58$

$108+229+150+644+20+58 =$

1209

Bu kabir sahibinin vefatı için düşürülmüş olan tarih tam tarihtir. Tarih satırındaki harflerin ebced değerleri toplamı tam olarak kişinin vefat tarihine tekabül etmektedir.

Resim: 13

Hüve'l-Bâkî
Duhter-i Hacı Vâliyüddîn
Efendinin diriğ
Nahl-i ömrün eyledi bâd-ı ecel
mahv u hebâ-yı
Bir sabiye duhteri kaldı yetim
ve giryenâk
Gûş iden bu mâ-cerâyı eylemez
mi âh vâhu
Zatna nisbet-i şehâdetdir bu
kim nâr-ı verem
Yakdı cismın eyledi hayfâ
derûnun misl-i nây
Zevci Hâşim Beyle ümm ve
vâlid-i mehcûrîni
Mazhar-ı sabr-ı cemîl itsün
hemân Bârî-i Hüdüâ
Bir Şerîfeydi civân başında
hayf itdi vefât
Doymadı dünyasına cây ola
cennet saray
Göçdi tevhîd ile târîhin senîh
itdim hesâb
Ayşe Hanım bu demde eyledi
me'vâ-yı cây
Sene 1274 fî 15 R. (Rebîülâhir)

<p>Tarih satırı:</p> <p>عائشه خانم بود و مده ايلدي ماواي جايي</p> <p>عائشه : $70+1+10+300+5 = 386$</p> <p>خانم : $600+1+50+40 = 691$</p> <p>بود مده : $2+6+4+40+4+5 = 61$</p> <p>ايلدي : $1+10+30+4+10 = 55$</p> <p>ماواي : $40+1+6+1+10+10 = 68$</p> <p>جايي : $3+1+10 = 14$</p> <p>$386+691+61+55+68+14 =$ 1275</p> <p>$1275-1 = 1274$</p>	<p>Burada söylenmiş olan tarih, ta'miyeli tarihtir. Kabir sahibinin vefat tarihi 1274, tarih satırından çıkan rakam ise 1275'dir. Tarih satırından önceki satırda "Göçdi tevhîd ile" ibâresiyle tarih satırındaki hesaplamadan çıkacak rakamdan 1 eksiltilmesine işaret edilmiştir.</p>
--	---

Resim: 14

Okunuşu:

Bu zât bir mütekellim edîb ve
kâmil idi

Salâh-ı hâl ile kılmıştı ittisâf-ı
temâm

Ne çâre eyledi hükm-i ecel karîn-i
memât

İrişdi bezm dilârâ-yı ânuna encâm
Kerîmesi ile gurbetde idi dâmâdı
Diriğ anlara hasretle göçdi bî-
hengâm

Hem olmuş idi bu günlerde kalb-i
sâdıkına

Zuhûr ba'zı vekâyî'-i vesile-i âlâm
Vefâtı hey'eti erkân-ı hânedânı ile
Getürdi cümle ehıbbâya hüzn ü
mâtem-i tâm

Senîh düşdi bi-arz-ı niyâz bu târîh
Halîl Efendiye Yezdân ide naîmi
makâm

Sene 1281

<p>Tarih satırı: خليل افندي يه يزدان ايده نعيمة مقام خليل : $600+30+10+30 = 670$ به افندي : $1+80+50+4+10+10+5 = 160$ بزدان : $10+7+4+1+50 = 72$ ايده : $1+10+4+5 = 20$ نعيمة : $50+70+10+40+10 = 180$ مقام : $40+100+1+40 = 181$ $670+160+72+20+180+181 = 1283$ $1283-2 = 1281$</p>	<p>Buradaki tarih ta'miyeli tarihtir. Vefat tarihi 1281 olmasına karşılık, tarih satırından çıkan sonuç 1283'dür. Tarih satırından önceki satırda geçen "düşdi bi-arz-ı niyâz" ibaresinden, arz ve niyaz kelimele- rinin (2 kelime=2 rakam) olarak çıkarılmasına işaret edildiği düşünülmektedir.</p>
--	---

Resim: 15

Okunuşu:

Küllü nefsin zâigatü'l-Mevt
Gelen murûr ile elbet gider bu
fânîden

Nice nice yeniler eskidir cihân-
ı kühen

Bak işte yâver-i şâh-ı zemân
Muhammed Bey

Vefât-ı vâlidesi ile gördi hüzn
ü mihen

Yegâne sâliha-i pâk idi bu
merhûme

Tarîk-i Hazret-i Hakk'dı ya-
nında müstahsen

Vukû'ı rıhleti evlâdını mü-
kedder idüb

İrişdi gussa-i hicriyle mâtem ü
şuyûn

Revân-ı pâkini şâyân-ı feyz-i
rahmet idüb

Kıla cemâline şâyeste Hâlık-ı
zü'l-menn

Senîh söyle duâ birle fevtine
târîh

Habîbe Hanıma dârü'l-cinân
ola mesken

Sene 1276 fî 11 Reb'ülevvel

<p>Tarih satırı:</p> <p>حبيبه خانمه دارالجنان اوله مسكن حبيبه : $8+2+10+2+5 = 27$ خانمه : $600+1+50+40+5 = 696$ دارالجنان : $4+1+200+1+30+3+50+1+50 = 340$ اوله : $1+6+30+5 = 42$ مسكن : $40+60+20+50 = 170$ $27+696+340+42+170 =$ $1275+1=1276$</p>	<p>Bu merhumenin vefatına söylenmiş olan tarih ta'miyeli tarihtir. Tarih satırından önceki satırda, "Senin söyle dua birle fevtine tarih" ibaresiyle, tarih satırından çıkan rakama "bir" ilave edileceğine işaret edilmiştir.</p>
---	--

Resim: 16

Okunuşu:

Hüve'l-Bâkî

Ey felek kasdın nedir gence kıyar-
sın dâimâ

Heb murâdın üzre dönmek gam-
efzâ eyledi

Mâhasal virmedin aslâ bir nihâle
sen kemâl

Her biri cevr ü cefândan Hakka
şekvâ eyledi

İşte eşrâfdan el-Hâc Mahmûd
Efendi duhterin

Bî-devâ derde düşürdün ömrün
efnâ eyledi

Bâğ-ı iffetde açılmış bir gül-i nev-
res iken

Soldırûb bâd-ı firâkın terk-i dünyâ
eyledi

Sarf idüb harf-i hecâyı söyledim
târîhini

Genç iken hâcce Emîne azm-i ukbâ
eyledi

Lillâhi'l-Fâtiha

Sene 1258 fî 15 Ş. (Şa'bân)

<p>Tarih satırı:</p> <p>کنج ایکن حاجه امینه عزم عقبا ایلدي</p> <p>کنج : $20+50+3 = 73$</p> <p>ایکن : $1+10+20+50 = 81$</p> <p>حاجه : $8+1+3+5 = 17$</p> <p>امینه : $1+40+10+50+5 = 106$</p> <p>عزم : $70+7+40 = 117$</p> <p>عقبا : $70+100+2+1 = 173$</p> <p>ایلدي : $1+10+30+4+10 = 55$</p> <p>$73+81+17+106+117+173+55 =$</p> <p>622</p>	<p>Son iki satırdan bu kabir kitabesinde de ebced hesabıyla tarih düşürüldüğü anlaşılmaktadır. Ancak tarih satırının sayı değerleri hesaplandığında rakamla yazılmış olan 1258 tarihi bulunamamıştır.</p>
--	---

Resim: 17

Okunuşu:
Hüve'l-Bâkî
Gitdi Alizâdenin duhter-i
mahpeykeri
Üç cinânı idüb hûrûş ol âşiyân
Gülmeden o verd-i ter şebnem
ömrün döküb
Oldı revân bâğ-ı gülzâr-ı be-
hişte hemân
Gûş idicek fevtini düşdi bu
târîh anâ
Âh Afife Hanım eyledi adni
mekân
El-Fâtiha
Sene 1234

Tarih satırı:

اه عفيفه خانم ايلدي عزل مكان

اه : 1+5 = 6

عفيفه : 70+80+10+80+5 = 245

خانم : 600+1+50+40 = 691

ايلدي : 1+10+30+4+10 = 55

عدني : 70+4+50+10 = 134

مكان : 40+20+1+50 = 111

6+245+691+55+134+111 =

1242

بو : 2+6 = 8

1242-8 = 1234

Bu kitabede ta'miyeli tarih bulunmaktadir. Merhumenin vefat tarihi 1234 olup, tarih satirindan çikan rakam; 1242'dir. Önceki satirda, çikartma için açık bir işaret görülmemekle birlikte, "düşdi bu tarih anâ" ifadesinde düşti kelimesinin yapılacak bir eksiltmeye işaret olabileceği düşünölmüştür. Ardından gelen "bu" zamirinin ebced değeri 8 rakamına tekabül etmektedir ve tarih satirindeki hesaptan 8 çikarilmek suretiyle 1234 tarihi elde edilmektedir.

Resim:18

Okunuşu:

Göçüb Muhammed Efendi
bu kâr-ı mihnetden

Bekâya itdi azîmet yerin ko-
dı hâli

Vücûdın itdi fenâda felek
anın hâke

Bu sâha içre sürerken kemi-
yet ikbâli

Muhabbet üzre olub ehl-i
zıkr ü tevhîd

Tarîk ve şerîate mutâbık idi
her ef'âli

Hulûs üzre vasiyyet idüb
hayâtında

Yok zan itdi bu câ-yı adîm-i
emsâli

Bi-hakk-ı nûr-ı Muhammed
ilâhî mahşerde

Kerîm ismine mazhâr ola
her ahvâli

Vefâtına diyecek Ganiyyâ iki
târîh Şeceresinde
biri çıkdı tutdı bu fâli

İdüb Muhammed Efendi'ye
rahmeti Yâ Rab 1146

Cinân içinde hemân eyle
rütbesin âlî

<p>Tarih satırı 1: ایوب محمد افندي به رحمتي یارب 1146 ایوب : $1+10+4+6+2 = 23$ محمد : $40+8+40+4 = 92$ افندي به : $1+80+50+4+10+10+5 = 160$ رحمتي : $200+8+40+400+10 = 658$ یارب : $10+1+200+2 = 213$ $23+92+160+658+213 = 1146$ Tarih satırı 2: جنان ایچنده همان ایله رتبه سن عالی جنان : $3+50+1+50 = 104$ ایچنده : $1+10+3+50+4+5 = 73$ همان : $5+40+1+50 = 96$ ایله : $1+10+30+5 = 46$ رتبه سن : $200+400+2+5+60+50 = 717$ عالی : $70+1+30+10 = 111$ $104+73+96+46+717+111 = 1147$ $1147-1 = 1146$</p>	<p>Bu kabir sahibinin vefatına iki tarih düşürülmüştür. Tarih satırlarından birincisinde hem lafzî hem ma'nevî tarih bulunmaktadır. Birinci satırdaki ma'nevî tarih tam tarihtir. Tarih satırındaki harflerin rakam değerleri vefât tarihi olan 1146'ya tekâbül etmektedir. İkinci satırdaki ma'nevî tarih ta'miyeli tarihtir. Tarih satırlarından önceki satırda "Şeceresinde biri çıktı tutdı bu falı" ifadesiyle tarih satırından çıkacak rakamdan bir çıkartılması gerektiğine işaret edilmiştir.</p>
--	---

DEĞERLENDİRME ve SONUÇ

İslam tarihinin her döneminde görülen ebced hesabıyla tarih düşürme geleneği Osmanlı kültüründe de çok farklı alanlarda vazgeçilmez bir edebî sanat olarak varlığını sürdürmüştür. Mezar kitabeleri bu usulde yazılmış tarihlerin en çok görüldüğü alanlardandır. Üsküdar'da bulunan Nasûhî Mehmet Eefendi Camii Hazîresi bu konuda ele alınabilecek farklı ve güzel örnekler barındırmaktadır. 17. Yüzyıl sonlarından itibaren definlerin yapıldığı anlaşılan bu haziredeki 179 adet kitabeli şahideden on sekizinde ebced hesabı ile tarih düşürmenin farklı şekilleri görülmektedir. Bunlardan 16 adet kabir taşındaki tarihler söyleniş bakımından ma'nevî tarihtir. bir tanesinde lafzî tarih (Resim-10), bir tanesinde de hem lafzî hem ma'nevî tarih düşürülmüştür (Resim-18). Bu son

kitabede aynı zamanda iki adet tarih satırı olup, biri hem lafzî hem ma'nevî, diğeri ise yalnızca ma'nevî tarihtir. Tarihlerin her ikisi de ta'miyelidir. Ma'nevî tarih düşürülmüş tarih satırlarından yedisi (Resim 1, 2, 9, 13, 14, 15, 17) ta'miyeli, dördü (Resim 4, 5, 6, 7) mu'cem, biri (Resim 3) hem mu'cem hem de ta'miyeli, üçü ise (Resim 8, 11, 12) tam tarihlidir.

Ele alınan şâhidelerin on tanesi (Resim 1,2,3,4,6,8,13,15,16,17) kadın, sekiz tanesi ise (Resim 5,7,9,10,11,12,14,18) erkek kabrine, beşi M. 18. yüzyıla, on ikisi M. 19. yüzyıla aittir. Bir tanesi ise M. 20. yüzyıl başlarına tarihlenmiştir. Hepsini sağlam ve ayakta olmakla birlikte yalnızca 6 numaralı resimdeki şâhidenin üst kısmındaki süslemelerinin sol tarafından bir parça kopmuştur.

Birkaç tanesi dışında, söz konusu şâhideler hat sanatı ve taş işçiliği açısından da değerli örneklerdir. Kitâbelerin dördünde yazı türü olarak celf sülûs, geri kalanlarda (14 adet) celf ta'lik kullanılmıştır. Hiç birinde hattat imzası bulunmamakla birlikte, çoğunluğunun usta hattatların elinden çıkmış eserler olduğu görülmektedir. Bilhassa Resim 3, 7, 8, 12, 13 ve 16 da bulunan celfi ta'lik kitabeler hat sanatı açısından oldukça başarılıdır. Bilindiği gibi ta'lik yazıda 18. Yüzyılın ikinci yarısında Mehmed Esad Yesârî ile başlayan Osmanlı üslûbu, oğlu Yesarizade Mustafa İzzet Efendi (ö. 1849) ile kemâle ermiştir. Zikredilen kitabelerin yazıları bu üslûba uygun, güzel eserlerdir.

18. yüzyıl başlarından itibaren Osmanlı sanatı ve mimarisinde görülen Batı etkileri zamanla mezar taşlarında da varlığını göstermiştir. Yüzyılın ikinci yarısından sonra yaygınlaşan Barok ve Rokoko karakterli taş süslemeleri incelenen bu şâhidelerde de görülmektedir. C ve S kıvrımları (Resim 1, 3, 6, 13, 15), akantus yaprakları (Resim 1, 3, 5), vazolar (Resim 13), natüralist güller ve çelenkler (Resim 5, 15), soyut karakterli taşkın motifler (Resim 13, 15, 16) buna örnektir. 5 numaralı şahidede, fesli başlığın hemen altında, sarı yeşil ve sikkeli kısmı sarı olan, alçak kabartma tekniği ile işlenmiş bir mevlevî sikkesi dikkat çekmektedir. Sikkenin içerisinde "külli men aleyhâ fân" ayeti yer almaktadır.

BİBLİYOGRAFYA

DEMİRAYAK, Kenan, "Osmanlı Dönemi Arap Edebiyatında Tarih Düşürme Şiirleri ya da Şiirle Tarih Düşürme", Şarkiyat Mecmuası, S: 25 (2014-2),

s: 87-124, <http://dergipark.gov.tr/download/article-file/10578>.

- KARA, Kerim, "Mehmed Nasûhî", *Diyanet İslâm Ansiklopedisi*, c.28, Türkiye Diyanet Vakfı Yay., İstanbul, 2003.
- KARABEY, Turgut, "Tarih Düşürme", *Diyanet İslâm Ansiklopedisi*, C. 40, Türkiye Diyanet Vakfı Yay., İstanbul, 2011.
- KOLAĞASI, Mehmet Râif, *Mir'ât-ı İstanbul*, Haz.Günay Kut-Hatice Aynur, C.1, İstanbul, 1996.
- NEFES, Eyüp, "Samsun Merkez Kökçüoğlu Mezarlığı'ndaki Ebced Hesablı Mezar Taşları", *Ekev Akademi Dergisi*, C. IX, S: 23, 2005, ss. 239-254.
- SERİN, Muhittin, *Hat Sanatı ve Meşhur Hattatlar*, Kubbealtı Yay., İstanbul 2010.
- TANMAN, M. Baha, "Nasûhî Tekkesi", *Diyanet İslâm Ansiklopedisi*, c. 28, Türkiye Diyanet Vakfı Yay., İstanbul, 2003.
- UZUN, Mustafa, "Ebced", *Diyanet İslâm Ansiklopedisi*, C. 10, Türkiye Diyanet Vakfı Yay., İstanbul, 1994.
- YAKIT, İsmail, *Türk-İslâm Kültüründe Ebced Hesabı ve Tarih Düşürme*, Ötügen Yay., İstanbul, 1992.
- YENİGÜN, Sudi, *İstanbul'un İncileri Anadolu Yakası Camileri*, Beykoz Belediyesi Kültür Yayınları, İstanbul, 2017.